

Nr 204.

Av herr **Larsson** i Stockholm, *angående utredning om stadsdomstolarnas förstatligande.*

Inledning.

I det mer än hundraåriga arbetet på en reform av den svenska processordningen, vilket haft till resultat den vid årsskiftet 1947/48 ikraftträdde nya rättegångsbalken, har en av huvudfrågorna varit organisationen av de olika domstolarna. Helt naturligt har därvid spørsmålet om det berättigade i den bestående olikheten mellan domstolsorganisationen i städerna och på landet samt stadsdomstolarnas ställning i förhållande till stat och kommun tilldragit sig stor uppmärksamhet. Under utredningsarbetet har gång på gång uttalats att skillnaden mellan städernas och landsbygdens domstolsväsende väl hade sina historiska förklaringar, men att förutsättningarna för dess upprätthållande sedan lång tid tillbaka kunde anses upphävda. Den tillämpade ordningen att städerna själva, genom särskilda stadsdomstolar, finge svara för rättsskipningen i första instans inom sina områden borde icke bibehållas när en ny processordning trädde i tillämpning; detta var en av de grundsatser man i reformarbetet länge uppställde. Icke från något sakkunnigt håll har under de senaste decennierna förnekats att rättsskipningen såväl i stad som på landet bör vara en statens och icke en kommunens uppgift. Vid upprepade tillfällen hava departementschefer, vederbörande riksdagsutskott och riksdagen ävensom av Kungl. Maj:t tillkallade sakkunniga gjort positiva uttalanden härom.

De skäl, som varit bestämmande för denna ståndpunkt, framfördes redan av *konstitutionsutskottet vid 1909 års riksdag* i anledning av en till utskottet remitterad, i ämnet väckt motion (II: 90). Efter en erinran att städernas valrätt näppeligen kunde anses innebära garantier för att eljest gällande befodringsgrunder komme att tillämpas anförde utskottet — vars ordförande var Karl Staaff — i huvudsak följande. Den skarpa gränslinje som genom tjänstgöringssättet kommit att uppdragas mellan å ena sidan stadsdomstolarna och å andra sidan lant- och överdomstolarna hade medfört den konsekvensen, att borgmästarna i allmänhet vore avskurna från möjligheten av en förflyttning eller befodran till sistnämnda båda slags domstolar. Ordningen för ifrågavarande befattningars tillsättande lämnade icke heller någon som helst garanti för att en borgmästare i en mindre stad — han må hava skött sin tjänst med än så framstående skicklighet — kunde vinna befodran till dylik befattning i en större stad. Detta förhål-

lande utgjorde naturligtvis en orättvisa mot den förtjänte och berövade ifrågavarande tjänstehavare den sporre att söka väl fylla sitt kall, som befordringsutsikten alltid innebure. Utskottet vore sålunda med motionären ense därutinnan, att flera skäl talade för en reform, men kunde likväl icke tillstyrka motionärens förslag om utredning, främst med hänsyn till att frågan om reform av processväsendet stode på dagordningen. Denna reform borde i främsta rummet komma att avse domstolarnas organisation, varvid frågan angående stadsdomstolarnas ställning över huvud taget komme att göras till föremål för en ingående behandling och prövning. Den blivande utredningen kunde icke begränsas till att avse endast spörsmål om lämpligaste sättet för borgmästartjänsternas tillsättande utan även avse åtskilliga frågor av ekonomisk och administrativ natur, vilka i samband med en reform av processväsendet måste finna sin lösning. I anslutning härtill beslöt 1909 års riksdag, att motionen icke skulle föranleda någon riksdagens åtgärd.

Det må i detta sammanhang påpekas, att redan följande år, 1910, förelåg ett förslag från Stockholms stadsfullmäktige om upphävande av städernas rätt att utse domare genom val. Åtskilliga årtionden senare, den 19 december 1947, hava stadsfullmäktige beslutat att hos Kungl. Maj:t hemställa att frågan om ett avlyftande från magistratstäderna av kostnaderna för rättsskipningen i första instans måtte bliva föremål för utredning.

Landsrättsstäderna.

Allmän enighet rådde vid arbetet på processreformen därom, att nybildade städer icke skulle tillerkännas egen domsrätt utan i judiciellt hänseende förbliva under landsrätt. Därigenom bleve formerna för deras administration ett problem, som slutgiltigt löstes först med 1932 års lagstiftning, då lagen om kommunalstyrelse i stad på denna viktiga punkt erhöll sin nuvarande avfattning. Magistratens åligganden övertogs i dessa städer i huvudsak av kommunalborgmästaren.

Under förarbetet till processreformen förutsattes även på ett tidigt stadium, att som ett led i reformen de mindre städernas rådhusrätter skulle indragas och dessa städer i judiciellt hänseende förenas med kringliggande landsbygd. Genom cirkulär den 2 juli 1915 och den 7 maj 1918 anbefalldes Kungl. Maj:t vissa åtgärder i sådant syfte. Det förutsattes därvid, att en landsrättsläggnings icke borde ske mot stadens önskan.

Sedermera erhöll Kungl. Maj:t genom lag den 13 juni 1924 befogenhet att vid ledighet å borgmästartjänsten i stad, vars folkmängd understeg 3 000 personer, även utan stadens samtycke förordna, att stadens rådhusrätt skulle upphöra, om efter utredning och vederbörandes hörande stadens läggande under landsrätt funnes vara till gagn för rättsvården samt icke medföra ökad ekonomisk börda eller annan avsevärd olägenhet för befolkningen i staden eller i den domsaga, vari staden skulle ingå.

I överensstämmelse med huvudgrunderna för rättegångsreformen utvidgade 1932 års riksdag kretsen av städer, som borde läggas under landsrätt, till att även omfatta större städer än sådana, vilkas folkmängd ej uppginge till 3 000 personer. Lagen den 17 juni 1932 utgick dock icke ifrån invånarantalet utan avgörande var, huruvida staden, då fråga uppkommer om dess förenande med domsaga, hade behov av en rådhusrätt med minst tre lagfarna ledamöter. Vore så ej fallet, ägde Kungl. Maj:t på framställning av stadsfullmäktige eller eljest med deras samtycke förordna om landsrättsläggning.

Denna lag skärptes år 1945 för att påskynda avvecklingen av rådhusrätterna i de mindre städerna. Kungl. Maj:t äger nu ovillkorlig rätt att beträffande stad, i vars rådhusrätt borgmästaren är ensam lagfaren ledamot eller jämte borgmästaren erfordras endast en ledamot som skall vara lagfaren, meddela förordnande om rådhusrättens upphörande och stadens förenande med domsaga. Samtidigt upphävdes den i 1932 års lag intagna bestämmelsen att stad, där länsstyrelse har sitt säte, ej får landsrättsförläggas.¹

Processreformen.

Den stora frågan om förstatligandet av samtliga stadsdomstolar uppogs — såsom 1909 års konstitutionsutskott förutsatte — av de organ, som hade till uppgift att framlägga förslag om en reform av vårt processväsen. När detta förslag framlades i *processkommissionens betänkande* (SOU 1926/31), visade det sig att processkommissionen reservationslöst föreslog ett förstatligande av samtliga städers jurisdiktion.

I kommissionens betänkande heter det bland annat: »När samhället icke längre vilar på de förhärskande ståndsidéerna, den principiella skillnaden i privaträttsligt hänseende mellan stadsrätt och landsrätt upphört och den städerna tillerkända monopolställningen på stadens många näringars område upphävts, hava grunderna för denna städernas särställning fallit bort. Detta framträder också däri, att på landsbygden talrika samhällen uppstått, som till sin sociala och ekonomiska struktur äro likartade med städerna, under det att många städer nedsjunkit till betydelselöshet. — — —

Om grunderna för städernas särskilda jurisdiktion sålunda numera hava bortfallit, så måste därav först och främst följa, att städernas inflytande på ordnandet av deras domstolar och deras däremot svarande plikt att även bekosta dem, upphöra. Som på landsbygden måste denna angelägen-

¹ Följande 51 städer ha för närvarande rådhusrätt: Stockholm, Göteborg, Malmö, Norrköping, Hälsingborg, Örebro, Uppsala, Borås, Västerås, Eskilstuna, Linköping, Gävle, Jönköping, Karlstad, Halmstad, Lund, Karlskrona, Kalmar, Sundsvall, Landskrona, Kristianstad, Motala, Södertälje, Uddevalla, Östersund, Växjö, Luleå, Nyköping, Trelleborg, Kristinehamn, Umeå, Falun, Vänersborg, Västervik, Härnösand, Visby, Lidköping, Skellefteå, Köping, Ystad, Varberg, Alingsås, Falköping, Söderhamn, Karlshamn, Oskarshamn, Enköping, Sala, Mariestad, Sölvesborg och Nora.

Beslut om landsrättsförläggning föreligger beträffande tre av dessa: Falköping, Karlshamn och Sölvesborg.

het bliva statens. Rättsskipningens ordnande och bekostande är också enligt nu rådande samhällsuppfattning såväl för stad som för landsbygd en statens uppgift, icke en kommunal uppgift.»

Processkommissionen föreslog alltså förstatligande av städernas domstolsväsen. Därvid borde de kommunala och andra uppgifter av icke judiciell natur, som nu tillkomma magistraten, övertagas av andra organ.

I remissyttrandena över betänkandet underströks nästan enhälligt önskvärdheten av att staten övertog städernas skyldigheter och rättigheter med avseende å rättsskipningen. Lagrådet uttalade att från rättsordningens synpunkt vore en förening av stad och landsbygd under gemensam jurisdiktion ett intresse av högsta vikt. Sambruket mellan jurisdiktion och kommunal administration hade otvivelaktigt redan under nuvarande förhållanden ingalunda varit så lyckligt för rättsväsendet, vilket långt ifrån alltid dragit den bästa lotten. Hänsyn till angelägenheten att vinna en i domarvärv erfaren och framstående kraft hade, enligt vad noggsamt vore känt i talrika fall, icke varit den dominerande synpunkten vid borgmästar- och rådmansval, och de mångahanda administrativa uppgifterna hade ofta så tagit funktionärens tid och intresse i anspråk att domarvärvet framstått som en relativt underordnad bisyssla. I sådana, ej sällsynta fall, där skolningen varit ringa och ensidig och domkretsens obetydliga omfång och invånarantal gäve föga tillfälle att öva förmågan på mera krävande uppgifter, kunde resultatet ej bliva tillfredsställande. Men även i något större stadssamhällen bleve förutsättningarna ogynnsamma för utdanande av sådana förhandlingsledare, som det nya rättegångsskicket krävde.

Icke förty gjordes i den till 1931 års riksdag framlagda propositionen angående *huvudgrunderna för en rättegångsreform* (nr 80) ett avsteg från den linje, efter vilken reformarbetet dittills bedrivits. Spörsmålet om domstolsorganisationen sköts undan, medan processreformen i första hand föreslogs skola gälla rättegångsförfarandet. Med utgångspunkt härifrån angav föredragande departementschefen, f. justitierådet Nils Gärde, att han väl principiellt anslöte sig till tanken på ett förstatligande av stadsdomstolarna, men att det med hänsyn till rättsskipningen icke föreläge anledning till omedelbar övergång till den av processkommissionen förordade anordningen; frågan borde upptagas till slutligt avgörande i samband med en jämväl ur kommunala synpunkter påkallad allmän omläggning av städernas förvaltning. Svårigheterna att nå en god rekrytering av stadsdomstolarna vore visserligen sådana, att det enligt mångas mening vore oundgängligt att förstatliga rättsskipningen i städerna. Därest lagstiftaren ägde en av traditioner och av redan bestående förhållanden obegränsad frihet, skulle mot en dylik åtgärd icke vara något att invända. Det av departementschefen framlagda förslaget innefattade emellertid en mindre ingripande åtgärd, nämligen en reform av ordningen för stadsdomarnas tillsättande i syfte att begränsa valet av domare i städerna till sökande, som med hänsyn till skicklighet och erfarenhet ägde för tjänsten erforderliga kvalifikationer.

Härom gäller numera, enligt lag den 6 april 1945, att vid val av borgmästare och rådmän hovrättens yttrande skall hava inhämtats rörande sökandena och beträffande ordningen mellan de tre, vilka enligt hovrättens mening med hänsyn till förtjänst och skicklighet främst böra ifrågakomma. Valkorporationerna — vid borgmästarval stadens kommunalt röstberättigade invånare,¹ vid rådmansval stadsfullmäktige — äro emellertid icke bundna vid det förslag hovrätten sålunda avgivit. Utnämningen av borgmästare och lagfaren rådmän inom det genom valet uppgjorda förslaget ankomme å Kungl. Maj:t.

Departementschefens inställning föranledde en motion av herr Carl Lindhagen med yrkande, att riksdagen måtte uttala sig för ett förstatligande i samband med det definitiva avgörandet av rättegångsreformen. Motionären framhöll, att städernas privilegium att ombesörja sin rättsvård borde upphöra och rättsskipningen liksom lagstiftningen bli en hela landets gemensamma angelägenhet. I motionen heter det vidare: »Så är saken även ordnad i Norge och Danmark och bemödandet till gemensam nordisk lagstiftning talar för att Sveriges hållning på detta område upphör. Gagnet av en statsorganisation för hela landet framträder på många sätt. Likformigheten i domstolsväsendets organisation för alla invånare är ju en naturlig sak och man kan ej förstå varför den behöver vara så olika som nu är fallet. Cirkulation mellan ledamöter i de olika domstolarna förhindras genom det nuvarande tillståndet. Den politiska motsättningen mellan land och stad upprätthålles genom bibehållandet av onödiga skiljaktigheter. Nu kommer såsom en stor överraskning, att regeringen väl föreslår, att de minsta städernas rättsskipning skall förstatligas. För de övriga skall den gamla ordningen fortfarande gälla. Detta kan väl knappast sägas vara uttryck för en »allmän rättegångsreform», som landet väl kunde på en sådan kardinal punkt hava omsider förväntat sig efter mer än ett århundrades förberedelser.

Man har nu inget annat avsevärt skäl för förslaget, än att det skulle bli så bråkigt och tidsödande att reglera det ekonomiska mellanhavandet mellan staten och de större stadskommunerna med anledning av en konsekvent rättegångsreform. Ett magert och principiöst skäl, synes mig. Svårare uppgifter har väl den svenska statsmakten ridit ut även i senare tider. För övrigt kommer avfattandet i lagparagrafer av riksdagens eventuella anvisningar samt begrundandet av den myckenhet spörsmål, om vilka riksdagen ej kommer att ens i någon mån yttra sig, förmodligen att taga åratal, innan saken ånyo kan definitivt föreläggas riksdagen. Under den tidrymden bör den ingalunda svårare frågan om en ekonomisk utjämning kunna klar göras.»

Någon anslutning av riksdagen lyckades motionären dock icke vinna. I

¹ Enligt vid 1948 års riksdag såsom vilande antagen grundlagsändring skall jämväl borgmästarval ankomma å stadsfullmäktige.

det av riksdagen i denna del godkända utskottsutlåtandet anfördes bland annat, att utskottet i princip anslöt sig till den meningen att rättsskipningens ordnande och bekostande vore en statens angelägenhet, ävensom att de samhällsförhållanden, som i äldre tid motiverade att städerna i judiciellt hänseende intogo en särställning, numera bortfallit. Utskottet kunde däremot icke biträda motionärens uppfattning att rättsskipningen i städerna borde övertagas av staten i samband med rättegångsreformen. Endast beträffande de mindre städerna påkallades en ändring så till vida som dessa borde förenas med kringliggande landsbygd till en domsaga. I samband med borttagandet av den särskilda jurisdiktionen borde utredning verkställas rörande det ekonomiska mellanhavandet mellan staten och vederbörande stad. Vid ordnandet av detta mellanhavande borde som huvudregel gälla att stad som förlorar sina särskilda jurisdiktioner skall befrias från de med den förutvarande domstolsorganisationen förbundna kostnaderna.

Utskottet tillade: »Då utskottet sålunda förordar att den nuvarande av städerna bekostade rättsskipningen i viss utsträckning bibehålles, vill utskottet samtidigt framhålla att denna fråga nära sammanhänger med spörsmålet om städernas förvaltning. Problemet om förhållandet mellan magistraten och de kommunala organen torde inom en nära framtid böra erhålla sin lösning.»

Fråga om avveckling av magistraten vid nya rättegångsbalkens antagande.

Genom statsmakternas beslut vid 1931 års riksdag kom frågan om domstolarnas förstatligande icke längre att vara sammankopplad med den blivande rättegångsreformen utan blev i stället beroende av en omorganisation av städernas förvaltning, främst i fråga om magistratsinstitutionen.

Vid 1942 års riksdag, då förslaget till *ny rättegångsbalk* antogs, hade riksdagen på grund av en motion (I: 182) emellertid anledning att ånyo befatta sig med spörsmålet om rättsskipningens förstatligande i städerna. Därvid anförde vederbörande utskott bland annat att det ansågs att ett allmänt överförande till staten av städernas rättsskipning icke omedelbart påkallades av rättegångsreformens genomförande; denna fråga sammanhängde nära med spörsmålet om städernas förvaltning. Enligt utskottets mening borde emellertid frågan om förstatligandet av städernas rättsskipning upptagas till förnyat övervägande så snart en reform av städernas förvaltning bleve aktuell.

Fråga om magistratens avveckling vid 1930 års kommunallagstiftning.

Året före riksdagens uttalande angående huvudgrunderna för en rättegångsreform, d. v. s. år 1930, hade frågan om magistratens ställning såsom stadsstyrelse förevarit till behandling i samband med den då föreliggande

propositionen med förslag till nya kommunallagar (nr 99). I denna proposition angavs att frågan om stadsförvaltningens ordnande efter processreformens genomförande icke för det dåvarande kunde bringas till lösning och att det icke syntes lämpligt att i avbidan på slutförandet av det pågående processreformarbetet uppskjuta arbetet med revisionen av kommunallagarna. Propositionen föranledde en socialdemokratisk partimotion i första kammaren, undertecknad av bland andra nuvarande statsrådet Gustav Möller samt i andra kammaren av bland andra framlidne statsministern Per Albin Hansson och nuvarande statsrådet Ernst Wigforss. Därvid hemställdes, att riksdagen måtte hos Kungl. Maj:t anhålla om skyndsamt framläggande av förslaget till sådan revision av lagen om kommunalstyrelse i stad att magistratens befattning med kommunens förvaltning upphörde. Det utskott, till vars handläggning ärendet hänvisades, avstyrkte motionen, då utskottet, i det läge frågan befunne sig, ej ansåge det lämpligt att föreslå borttagandet av magistratens befogenheter i avseende å kommunens förvaltning samt att dessa befogenheter, även om de voro av väsentligt mindre betydelse än tidigare, borde bibehållas till dess en omorganisation av stadsförvaltningen kunde komma till stånd. Åtta reservanter inom utskottet, herrar Sävström, Thulin, G. W. Hansson, Sandegård, Larsén, Andersson i Igelboda, Fast och Källman, ansågo, att utskottet bort hemställa om skyndsamt framläggande av förslag till sådan revision av lagen om kommunalstyrelse i stad att magistratens befattning med kommunens förvaltning upphörde. Riksdagen anslöt sig till utskottets majoritet.

Utredning om magistratens kommunala uppgifter.

Trots att sålunda frågan om magistratens och rådhusrättens ställning i olika sammanhang förklarats böra lösas utan tidsspillan, blev på länge ingenting åtgjort i saken. I motion vid 1943 års riksdag (I: 2) återupptog borgmästaren W. Linder i Malmö frågan om magistratens ställning i stadsförvaltningen och det därmed nära sammanhängande spörsmålet om förstatligandet av rådhusrätterna. Motionen — som närmare påvisade magistratens otidsenliga ställning och organisation — åsyftade »att så vitt möjligt komma till klarhet mellan jurisdiktion och administration i våra magistratsstäder, att institutioner, som utan eget förvållande samt varken av våld eller list men av själva utvecklingen tvingats tillbaka och blivit omoderna, böra avvecklas och giva rum för tidsenliga samhällsgagnande organ». Motionen utmynnade i en hemställan att riksdagen måtte hos Kungl. Maj:t anhålla om slutgiltig utredning angående magistrats skiljande från rådhusrätt i anseende till magistratens såväl kommunala som statliga funktioner.

Det sammansatta konstitutions- och lagutskott, till vilket motionen hänvisades, remitterade denna till magistraten och stadsfullmäktige i tio städer samt härjämte till Svenska stadsförbundet och styrelsen för föreningen

Sveriges stadsdomare. Remissen åtföljdes av en inom utskottet utarbetad promemoria, av vilken framginge, att utskottet övervägde lämpligheten av en partiell reform av den innebörden, att magistraten skulle frångas sina kommunala funktioner och befattning med valförrättningar men i övrigt bestå. I samtliga yttranden, utom det som avgivits av stadsfullmäktige i Umeå, tillstyrktes helt eller delvis bifall till motionärens hemställan. En utredning med den begränsning utskottet närmast ifrågasatte förordades sålunda av stadsfullmäktige i Östersund, Landskrona och Malmö. Övriga hörda myndigheter och sammanslutningar, nämligen magistraterna i Halmstad, Norrköping, Uppsala, Östersund och Gävle, stadsfullmäktige i Halmstad, Gävle, Norrköping, Ystad, Uppsala och Skövde, drätselkammaren i Falkenberg, Svenska stadsförbundets styrelse, styrelsen för föreningen Sveriges stadsdomare samt styrelsen för föreningen Sveriges kommunala förvaltningsjurister, ansågo att utredningen borde omfatta såväl magistratens kommunala som dess statliga funktioner.

I den övervägande delen av remissvaren tillstyrktes sålunda den utredning motionären föreslagit. Flera av remissinstanserna underströko med skärpa vikten av att utredningen icke begränsades på det sätt utskottet ifrågasatte. Magistraten i Norrköping framhöll, att om magistraten avkopplades från de kommunala uppgifterna, komme den sista resten av dess funktioner som en stadens styrelse att försvinna. Vid sådant förhållande föreläge ej något som helst skäl för att bibehålla dess befattning med den mångfald administrativa uppgifter, som för närvarande åvilade den. Om man en gång tagit bort magistratens kommunala funktioner, kunde däremot, enligt magistratens i Halmstad mening, risk förefinnas att den större reformen bleve begravd på obestämd tid. Även föreningen Sveriges stadsdomare underströk att en partiell reform utan tvivel komme att ställa bland annat frågan om stadsdomstolarnas förstatligande på en högst oviss framtid. I fråga om angelägenheten av utredningen uttalade föreningen Sveriges kommunala förvaltningsjurister bland annat, att då den form för svensk stadsstyrelse, som skapades för snart hundra år sedan, i väsentliga stycken visat sig föråldrad och i behov av att ersättas, borde kravet på en snar utredning mötas med förståelse från statsmakternas sida och vinna deras välgrundade bifall. I åtskilliga av remissvaren underströks vidare den synpunkten, att den nya rättegångsreformen i hög grad aktualiserade frågan om magistrats skiljande från rådhusrätt, då därigenom utan tvivel komme att ställas sådana ökade krav på underrättsdomarnas tid och arbetskraft, att dessa icke kunde tillfredsställande fullgöras med mindre magistratsgöromålen överflyttades till andra myndigheter. Ur statsfinansiell synpunkt borde utredningen icke behöva innebära några allvarliga vådor. Icke heller kunde en utredning om en stadsstyrelsereform behöva inverka

fördröjande på genomförandet av den beslutade rättegångsreformen eller eljest motverka dess syften.

I trots av de i remissvaren utvecklade starka skälen till förmån för en mera omfattande utredning vidhöll det sammansatta konstitutions- och lagutskottet den uppfattning som kommit till synes i den remissen bifogade promemorian. Visserligen sade sig utskottet anse en reform av magistratsinstitutionen påkallad ur olika synpunkter och den föreslagna utredningen i och för sig önskvärd, men tillade: »För närvarande synes emellertid icke kunna ifrågakomma att igångsätta en utredning av så vidlyftig omfattning. Mot en sådan åtgärd talar framför allt den omständigheten att en slutlig lösning kommer att inbegripa även frågan om kostnaderna för städernas rättsskipning och att densamma med hänsyn härtill icke torde kunna åvägabringas under nuvarande statsfinansiella förhållanden. Såsom framhållits redan vid nya rättegångsbalkens antagande av riksdagen, är rättegångsreformens genomförande icke beroende av den nu ifrågasatta omorganisationen, och någon sammankoppling av dessa båda frågor bör enligt utskottets uppfattning icke ifrågakomma.»

Ehuru utskottet sålunda motsatte sig en mera omfattande utredning, föreslog det likväl, att spørsmålet om ett avvecklande av magistratens befattning med i kommunallagen föreskrivna uppgifter jämte ämnen som kunna finnas äga samband därmed utan uppskov skulle göras till föremål för en utredning. Utskottet underströk dock att utredningen ej finge anses avslutad därmed, utan senare så snart ske kunde borde fullföljas i hela sin vidd.

Utskottets förslag bifölls av riksdagen utan debatt. Tre år senare, den 22 mars 1946, tillsattes den s. k. kommunallagskommittén, i vars direktiv ingick att i samband med en allmän revision av kommunallagstiftningen jämväl undersöka i vad mån det av riksdagen framställda önskemålet om en avveckling av magistratens befattning med i kommunallagen föreskrivna uppgifter jämte därmed sammanhängande ämnen läte sig realisera.

Svenska stadsförbundet år 1946.

Direktiven i denna del föranledde Svenska stadsförbundet, som sedan länge haft sin uppmärksamhet riktad på nu avhandlade fråga, att till Kungl. Maj:t rikta en framställning, dagtecknad den 29 juni 1946, om åtgärder för att utredningen måtte erhålla vidgat uppdrag, så att samtliga för magistratsstäderna aktuella spørsmål bleve behandlade. I skrivelsen anfördes beträffande ett förstatligande av rättsskipningen i städerna bland annat följande: »Det må vara att läget år 1943 kunde föranleda betänksamhet mot att på staten överflytta ifrågavarande kostnader (för städernas rättsskipning). Men i vart fall torde situationen nu i detta avseende få

bedömas annorlunda. Att beträffande en kostnadsbelastning på vissa av rikets kommuner, som erkänts vara oegentlig. alltfört åberopa statsfinansiella skäl mot ett tillrättaläsoande, kan icke vara rimligt. Styrelsen tror sig kunna påstå, att de ifrågavarande städerna redan länge nog fått vänta på detta tillrättaläggande och att fördenskull ett yrkande om ett slutligt ställningstagande till hela frågekomplexet om magistratens avskaffande och statens övertagande av kostnaderna för rådhusrätterna är fullt befogat.»

Såsom av den ovan återgivna redogörelsen framgår har i princip allmän enighet rått därom, att domstolsväsendet i sin helhet bör vara statligt. Att borgmästare och råd alltjämt ansvara för rättsskipningen i första instans inom magistratstädernas jurisdiktionsområden måste anses utgöra en visserligen historiskt förklarlig men numera föråldrad ordning, vilken vid lämplig tidpunkt bör få vika för samma ordning som gäller inom riket i övrigt. Denna tidpunkt synes nu vara inne.

De tungt vägande, principiella och praktiska skälen för denna reform torde till fyllest hava framgått under frågans tidigare handläggning. I allt väsentligt återfinnas de redan i 1909 års konstitutionsutskottsutlåtande; ytterligare hava de utvecklats i processkommissionens betänkande.

Till vad sålunda anförts må vidare framhållas följande. En enhetlig, landets alla domare omfattande befordringsgång är efter processreformens genomförande särskilt angelägen, men den dubbla domstolsorganisationen lägger hinder i vägen härför. Vål har på senare år i ökad omfattning förekommit, att jurister från den statliga karriären efter städernas val övergått till borgmästarämbeten, men förflyttningar från kommunal till statlig domartjänst äro alltjämt sällsynta, en naturlig följd av den bristande samordningen mellan de statliga och de kommunala lönebestämmelserna — låt vara att man vid rekryteringen av högsta domstolen söker tillse att de stadskommunala underrätterna finnas representerade. Jämvål mellan de olika stadsdomstolarna är omflyttningen ringa.

I allt större utsträckning bestämmas löne- och tjänstevillkor efter förhandlingar mellan de enhetligt organiserade juristerna och deras olika, statliga och kommunala arbetsgivare; även detta förhållande talar, såsom erfarenheten givit vid handen, med styrka för ett förenhetligande av domstolsväsendet i statlig regi.

Varför icke vid processreformens beslutande och genomförande steget på en gång togs fullt ut, i enlighet med tidigare principuttalanden, torde finna sin naturliga förklaring i önskemålet att vid detta tillfälle begränsa den ändock nog så omfattande revisionen av rättegångsordningen till själva förfarandet; förstatligandet av stadsdomstolarna kunde ju utan skada för processreformen såsom sådan uppskjutas till ett senare skede. Den tveksamhet inför de finansiella konsekvenserna, som år 1943 bestämde riks-

dagens önskan att ytterligare skjuta på frågan, torde helt hava motiverats av då rådande krigsförhållanden.

Rådhusrätten är tillika magistrat och har i sådan egenskap alltjämt vissa kommunala och statligt administrativa uppgifter. De förra torde — i enlighet med en allmän mening bland städernas kommunalmän och magistrater och sedan även riksdagen uttalat sig i denna riktning — snart nog komma att upphöra. Utredningen av härför erforderliga lagändringar har, såsom nyss erinrats, anförtratts åt den sedan år 1946 arbetande kommunallagskommittén och kan snart nog förväntas leda till resultat. Härmed bortfaller det viktigaste återstående skälet för ett kommunalt inflytande å magistratens rekrytering — bortsett från det förhållandet att städerna så länge de bekosta magistraten, givetvis hava krav å viss medbestämmanderätt vid dess sammansättning. Vid bedömande av denna sida av frågan må även beaktas det ökade lekmannainslag vid rättsskipningen i städerna som införts genom nämndemannainstitutionen jämväl vid stadsdomstolarna.

Magistratens statligtadministrativa bestyr torde utan några större svårigheter, med bevarande av behörigt kommunalt inflytande, kunna överföras å andra organ.

Genom den starka tillväxten av landsrättsstädernas antal och folkmängd under senare årtionden har den här förordade ordningen i själva verket kommit att successivt genomföras för en stor del av landets stadsbefolkning. Redan nu ligger flertalet städer under landsrätt. Några olägenheter härav hava icke framträtt; tvärtom torde belåtenheten med denna ordning i olika hänseenden vara allmän. Icke blott mindre stadssamhällen, där rättsskipningens omfattning givetvis ej kan motivera egen domstol, utan även relativt stora städer, nyskapade eller förlagda under landsrätt, äro sålunda undantagna från förpliktelsen att hålla magistrat och rådhusrätt jämte flera andra därmed sammanhängande uppgifter, delvis av vidlyftig och betungande art.

Enligt Kungl. Maj:ts förslag till årets riksdag skall Solna stad, med ett invånarantal av 37 000, liksom magistratsstäderna bilda egen domsaga, men naturligtvis liksom tidigare under landsrätt. Den nya häradsrätten komme alltså att utgöra den första statliga stadsdomstolen. Sannolikt komma andra landsrättsstäder, vilkas invånarantal snart nog överskrida gränslinjen emot de magistratsstäder, som anses böra bibehålla egen jurisdiktion, i samma läge.

Med denna nya stadstyp, stad med egen churu statlig domstol, framträder det principiösa i den rådande ordningen i särskilt bjärt dager: vilka ojämnheter och orättvisor som magistratsstädernas bibehållande medföra såväl städerna emellan som gentemot riket i övrigt. Det lär icke kunna företes några godtagbara skäl, varför vissa städer men icke andra, ofta i storlek jämförbara eller större, skola vara förpliktade att bekosta ej blott

magistrat och rådhusrätt utan även åtskilliga andra, med magistratsinstitutionen sammanhängande uppgifter, exempelvis uppborðsväsen och i viss omfattning folkbokföring. Till rådhusrätterna eller vissa av dem hava ytterligare förlagts särskilda slag av mål oberoende av ifrågavarande städers jurisdiktionsområden, såsom patentmål, tryckfrihetsmål och militära mål.

I samband med frågan om stadsdomstolarnas förstataligande och överhuvudtaget med spörsmålen om införande av likställighet mellan de berörda städerna och landet i övrigt vid den nuvarande magistratsinstitutionens upphörande torde även den segslitna frågan om vissa städers historiskt betingade, särskilda rättigheter och förmåner komma att upptagas. Därvid må beaktas att skyldigheten att bekosta rättsskipningen icke historiskt eller rättsligt betingats av några särskilda förmåner för vederbörande stad, exempelvis tolagsersättning; flera magistratsstäder sakna sistnämnda förmån. Också ha vissa mindre städer, senast Karlshamn, förlagts under landsrätt med bibehållen rätt till den staden tillförsäkrade tolagsersättningen.

Erinras må emellertid, att 1945 års riksdag vid behandlingen av uppborðsreformen uttalade, att en utredning rörande städernas rättigheter och skyldigheter i förhållande till staten snarast borde komma till stånd. Frågan upptogs även vid 1947 års riksdag, som i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställde om utredning av frågan, huruvida och i vad mån en avveckling av den vissa städer tillkommande tolagsersättningen må kunna äga rum. Enligt vad vederbörande departementschef i 1948 års statsverksproposition anmält kommer frågan i hela dess vidd, i enlighet med 1945 års riksdagsbeslut, att upptagas så snart omständigheterna det medgiva.

De svårigheter av finansiell art, som — enligt vad 1943 års riksdag uttalade — kunna möta den här förordade reformen, torde icke böra tillmätas alltför stor betydelse. Om någon ökning av det allmännas utgifter kan det ju icke bliva tal, allenast om en överflyttning av utgifter från den kommunala till den statliga budgeten. Uppgörelse härom måste givetvis träffas med de av frågan berörda städerna, men det finns icke några skäl att antaga, att denna uppgörelse skall visa sig svårare än andra liknande förhandlingar och avtal, ofta av ganska komplicerad art, som bruka träffas mellan staten och kommunerna. Exempelvis må hänvisas till de tämligen invecklade uppgörelser som på senare år träffats mellan staten och Stockholms stad om överståthållarämbetets uppdelning i en statlig och en kommunal del. De problem, som föreligga vid stadsdomstolarnas förstataligande, äro av jämförbar art.

Självfallet måste alla här berörda spörsmål bliva föremål för en allsidig och förutsättningslös utredning.

Med åberopande av vad här anförts hemställer jag,
att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t hem-
ställa om utredning, i huvudsaklig anslutning till vad här
ovan anförts, rörande stadsdomstolarnas förstatligande och
därmed sammanhängande spörsmål samt för riksdagen
framlägga de förslag vartill utredningen kan giva anledning.

Stockholm den 22 januari 1949.

Yngve Larsson.
